

Татјана М. Вулић
Универзитет у Нишу
Филозофски факултет

Маја М. Анђелковић
Универзитет у Крагујевцу
Филолошко-уметнички факултет

РУСИЈА КАО ТЕМА У *НОВИНАМА СРБСКИМ* (КРАГУЈЕВАЧКИ ПЕРИОД)¹

Новине србске почеле су да излазе у Крагујевцу 5. јануара 1834. године (по старом календару). Све до 1. јуна 1835. године, када је штампарија пресељена у Београд, место издавања је било Крагујевац. Облици новинарског изражавања су хибридни са одликама фактографије и аналитике. Поред тема које су се односиле на стање у Србији, објављивале су напписе који су за тему имали догађаје и појаве из региона и у другим земљама. Готово у сваком броју тема у овим новинама је била и Русија, те ћемо стога за потребе нашег рада анализирати управо заступљеност Русије као теме у *Новинама србским* које су штампане у периоду излажења новина у Крагујевцу – од јануара 1834. до јуна 1835. године. Корпус на коме се изводи истраживање јесте репринт издање *Новина србских* (крагујевачки период) чији је издавач Народна библиотека „Вук Караџић” у Крагујевцу.

Кључне речи: штампа, *Новине србске*, Русија.

Прва штампарија и покретање Новина србских

Настанак штампе у Србији у тесној је вези са издвајањем грађанства као друштвене категорије. На основу права датих Хатишерифом, оснивање штампарије је било међу првим отвореним установама у обновљеној Србији. Тачније, Хатишерифом из 1830. године² Србија је добила право да отвара школе и штампа књиге и друге публикације на свом језику. Убрзо је кнез Милош донео одлуку да се купи штампарија и почне штам-

1 Рад је настао у оквиру пројеката број 179008, *Цивилно друштво и религија*, и 178018, *Друштвене кризе и савремена српска књижевност и култура: национални, регионални, европски и глобални оквир*, које финансира Министарство просвете и науке Републике Србије.

2 На основу Хатишерифа Србија је добила право да несметано оснива све просветне и културне установе. У исто време то је условило потребу за школованим људима, које Србија није имала, тако да су дошли Срби из Аустрије, који су постали главни организатори и носиоци културног рада у периоду стварања српске буржоаске државе. Дошавши из једне много развијеније средине, Срби „пречани” настојали су да Србија што пре добије све оне установе које имају све европске земље. В. Вулић 2007: 33. Уп. Мрђеновић 1988: 15, Вјелица, Јевтовић 2006.

пање првих новина. Покретањем *Новина србских* кнез Милош је сматрао да ће одговорити потреби да се и у Србији на веродостојан начин сазнају најновије вести из земље и иностранства, упркос податку да је у то време обновљена Србија имала тек две до три хиљаде писмених људи од којих је тек половина била толико писмена³ да је могла да чита књиге и штампу. Треба нагласити да је штампа *Новина* у Крагујевцу повезана са важном историјском чињеницом – премештањем 1818. године престонице у Крагујевац, који је доживео и пораст броја становника⁴ и уопште привредни и културни процват. Тиме, поред административно-управне и политичке улоге, значају Крагујевца је допринела и културно-просветна функција, у којој значајно место заузима појава српске штампе.⁵

По налогу кнеза Милоша, крајем 1830. године штампарију су купили Аврам Петронијевић и Цветко Рајовић у Русији, у Петрограду.⁶ „Слова су набављана у Русији, а као први стручњаци доведени су њемачки типографи – штампари” (Pandurević, Anđelković 2014: 100). Са Немцем Берманом, који је и у Петрограду био директор ове штампарије, договорено је да остане као стручни директор, али да управу штампарије води Србин у звању администратора. Прва српска државна штампарија – „Књажевско-српска печатња”, допремљена је у Београд 21. маја 1831. године. Стручни директор, како је и договорено, био је Немац Адолф Берман, словослагачи и сецери стигли су из Аустрије, а у јуну су из Немачке дошли још један штампар и ливац са својим алатом за ливење слова. Кнез Милош те године поставља и првог Србина на управљачко место, за помоћника директора штампарије, и то песника Симу Милутиновића Сарајлију.

Први табак одштампан је у септембру 1831. године, а годину дана касније у јуну 1832. године штампар Берман изазвао је праву сензацију међу становницима Београда када је на плакату одштампао слику слона и позивао у тексту грађанство да га види на лађи на Сави. Осим умножавања објава, пасоша, протокола и другог, у августу 1832. године завршено је штампање прве књиге. Почетком 1833. године одштампана

3 Читалачка публика били су чиновници, свештеници, један број трговаца, занатлија, учитеља и по неки земљорадник. Vulić 2007: 31.

4 За разлику од 1818. године када је имао 193 куће и 378 пореских глава, четири године касније има 283 куће и више од две хиљаде становника. У том периоду осим досељавања Срба из других крајева бележи се и досељавање странаца, пре свега чиновника, занатлија, трговаца и лекара, који су дошли на позив кнеза Милоша како би били носиоци развоја града. Vulić 2007: 29–30.

5 Прве школе отворене су у Крагујевцу, и то Велика школа која 1838. године прераста у Лицеј, 1835. године отвара се прво позориште „Књажевско-српски театар”, библиотека, музеј и друге културне и просветне установе, које су културни живот престонице обогатиле извођењем позоришних представа и неговањем музике и сликарства. В. Vulić 2007: 31.

6 Купљена је по повољној цени квалитетна типографија са две модерне енглеске Стенхопове гвоздене пресе. Готово пола године је прошло од када је купљена до када је прва штампарија допремљена у Србију. Када је почела да ради, штампарија је имала проблем са недостатком свих величина и количином слова, али и са недостатком папира који је морала да купује у Бечу. Vulić 2007: 34. Bjelica 1975, Bjelica, Jevtović 2006, Šumarević 1936.

је и прва периодична публикација – алманах. Како су још 1831. године почеле припреме за издавање новина, кнез Милош доноси одлуку да се у септембру 1833. године штампарија премести у Крагујевац да би била под његовом контролом.⁷ Иако је Димитрије Исаиловић, професор Више школе у Београду, препоручивао кнезу да покрене новине⁸, посао издавања поверен је кнежевом секретару Димитрију Давидовићу⁹.

Прве новине у Србији почеле су да излазе 5. јануара 1834. године (по старом календару)¹⁰ у Крагујевцу под називом *Новине србске*. Тако „Србија и издавање новина у среди својој доживи, који никад досад није било...” (Vulić 2007: 36). Сви подаци о новинама, као на пример о времену и месту излажења, уреднику, програму, издавачу, формату, претплати, објављени су у огласу „Објављеније” који је штампан у првом броју новина¹¹. *Новине србске* биле су политички лист који је истовремено имао и улогу службеног гласила. Већ у првом броју у „Објављенију” је дефинисана уређивачка политика и концепт новина да ће садржај новина обухватати пре свега политичке вести како из Србије тако и из региона и других земаља, као и званичне указе и уредбе, трговачке и књижевне вести, али и друге забавне прилоге. Од првог броја садржај новина је био овакав: на најистакнутијем месту у новинама (на месту уводника) написи о кнезу Милошу и његовој породици, као и кнежеве одлуке и наредбе, затим су налазиле остале вести из Србије и укази постављењима и слични тематски написи. На другој и трећој страни најчешће су биле преведене вести и извештаји из стране штампе, а на последњој – четвртој страни објављивани су занимљиви прилози, огла-

7 Оваква одлука кнеза Милоша Обреновића у складу је са чињеницом да је био апсолутан владар, у чијим рукама је била сва власт и законодавна и судска и извршна, а кнежева Канцеларија је била изнад свих државних установа. Поред тога, кнез Милош је имао и највећу економску власт у земљи јер је држао монопол на најважнијој привредној грани у то време у Србији – трговини.

8 Исаиловић се обратио кнезу са молбом да га ослободи наставничких дужности и да му додели место у штампарији на месту цензора или да уређује новине. Кнез му је поверио општу управу над штампаријом, али да остане у школи док се не заврши школска година. Поред осталих послова, Исаиловић је у штампарији почео да ради на припремама за издавање новина. У марту 1832. године Исаиловић је предао кнезу Милошу разрађен план целокупне издавачке делатности у коме се, поред осталог предвиђа и покретање једног листа на српском језику. Лист је требало да излази два пута недељно, а уређивао би га сам Исаиловић. Кнезу је навео следеће разлоге за покретање новина у Србији: штампарија би радила преко целе године, а уз то са 200 претплатника годишње од четири талира, издавање новина би се потпуно исплатило. Тај Исаиловићев план је и доказ да су *Новине* могле да почну да излазе већ крајем 1832. године. В. Vulić 2007: 34. Уп. Bjelica 1975, Bjelica, Jevtović 2006, Šumarević 1936, Nedeljković 1989.

9 Димитрије Давидовић је у Бечу од 1813. до 1821. године уређивао један српски лист – *Новине србске*.

10 По новом календару 18. јануара 1834. године.

11 У огласу је објављено да ће *Новине србске* излазити под управом Димитрија Давидовића, и то једанпут недељно, на целом табаку средње величине. Новине ће коштати два талира годишње и морају да се плате унапред, док ће претплата по налогу кнеза обављати преко нахијских судова. Vulić 2007: 34. Bjelica 1975, Bjelica, Jevtović 2006, Šumarević 1936.

си и обавештења. Бартоломео Куниберт, савременик Димитрија Давидовића, у свом познатом делу о Србији под називом *Српски устанак и прва владавина Милоша Обреновића 1815–1839*, пише да је Милош наредио издавање новина како би „могао што боље распрострети србском народу све благодети о образовању” и сматра да је задатак листа био „да поучи народ у Србији о установама и догађајима у свету, нарочито у Европи, који би га могли просветити и задахнути га жељом да и он корача путем напретка” (Vulić 2007: 37).

Новине србске излазиле су у изузетно сложеним политичким околностима за Србију. Против кнеза Милоша у време покретања *Новина* развио се јак опозициони покрет са циљем да се путем устава и закона реши питање политичке и економске власти у земљи. На Милоша су притисак вршиле и велике силе, пре свих Русија и Турска, које су на основу разних уговора од раније имале право да се мешају у унутрашње послове Србије. То су разлози због којих је кнез Милош био принуђен да почетком 1835. године сазове Народну скупштину и одобри Сретењски устав, који је на снази био јако кратко и укинут већ после месец дана. У време одржавања Велике народне скупштине у фебруару 1835. године уредник новина Димитрије Давидовић, понесен значајем тих догађаја, објављивао је само оно што је сматрао важним, и то без икаквог договора са кнезом. Од 2. фебруара до 9. марта 1835. године *Новине* су највише писале о Народној скупштини, Уставу и реорганизацији државне администрације. Није било места ни за једну другу сталну рубрику, па чак ни за вести о спољној политици. Сретењски устав и писање о њему довели су до новог сукоба између кнеза и Давидовића¹² који се завршио удаљавањем Давидовића из новинарства. Наиме, зна се да је Давидовић био један од главних твораца Сретењског устава којим је ограничена апсолутистичка кнежева власт. Такође је познато да су против тог Устава биле и велике силе Русија, Аустрија и Турска, па је та чињеница послужила Милошу као аргументација за укидање Устава и поновно увођење апсолутистичке власти. Кнез Милош је окривио Давидовића не толико што је био писац Устава већ што је у *Новинама србским* писао о Уставу. У писму од 14. марта 1835. године кнез Милош замера Давидовићу за прекомерно хвалисање Устава и каже: „Да није у НОВИНАМА то којешта печатано, не би нико ни знао ал курири лете са свих страна и разносе Новине наше, из којих људи виде само конституцију” (Bjelica, Jevtović 2006: 240). Кнез је у писму саопштио Давидовићу и да је то највише наљутило руског посланика Бутењева, па је своје примедбе, кнез завршио речима: „Ја сам вам и пре казао, и сад вам опет кажем, не стављајте у Новине ни речце док вам ја на то дозболеније не дам” (Bjelica, Jevtović 2006: 240). После два дана, 16. марта 1835. године, Милош упућује ново писмо сада са наредбом да се од Димитрија Давидовића одузме уредништво и да именује

¹² Кнез Милош и Димитрије Давидовић пре овог сукоба имали су сукобе још два пута. Први сукоб је био када је приликом дипломатске посете грофа Боа-Ле-Конта у новинама објављен негативан став о Француској, други сукоб је наступио када је у *Новинама* објављена вест да је Милошев старији син Милан тешко болестан.

Димитрија Исаиловића за новог уредника *Новина србских*. Неколико дана касније, 22. марта, Давидовић је писменим путем обавестио кнеза да је *Новине србске* предао професору Исаиловићу и уз то, прилично разочаран, написао да се више „ни најмање ни из далека” неће мешати у њихово уређивање (Bjelica, Jevtović 2006: 240). У писму којим је именован за уредника, Исаиловић је од кнеза Милоша добио и упутства о томе шта може да објављује од садржаја: „Ви ћете у њима стављати слободно све оно што из различни немачки новина извадите, но уз сваки член морате казати из који новина и ког числа з превод из мог кабинета свагда добијати. Што се пак Србије тиче, ништа не стављајте у те новине ваше, што би се код мене, фамилије моје и пријатељства нашег тицало, разве што из кабинета добијете. Маловажне ствари, обичне грађанске, можете слободно и о Србији стављати м.п. ову недељу киша непрестано била, или ветар, или суво време итд. Или, овај и онај трговац дошао и прошао, или објављенија књижевна и овим подобне предмете мање важности” (Vulić 2007: 39).

Како због сложених и преломних политичких околности, али и дубоко разумејући улогу и значај штампарије, кнез Милош је одлучио да јуна 1835. године штампарију врати у Београд, где након пресељења и новине настављају да излазе од 10. јула те године. Разлог за пресељење у Београд није у бројнијој читалачкој публици већ управо, како смо истакли, у политичкој ситуацији. Велике силе – Русија, Аустрија и Турска посебну пажњу су обраћале на град на обалама Саве и Дунава, исказујући аспирације ка тој територији. Изградњом Београда као административно-управног, политичког, привредног и културног центра српске државе, кнез Милош је сматрао да ће допринети праву Србије да остане српски град као и да добије национално обележје. Штампарија је пресељена како би афирмисала Београд као културни центар. Јула 1835. године кнез Милош је издао и Привилегију, односно монопол на штампање *Новина србских*, календара, забавника, као црквених и школских књига. На овај начин Државној штампарији је обезбеђен опстанак и рад. У наредних 30 година она ће бити и једина штампарија у обновљеној Србији.

Рубрике и садржај у Новинама србским

Новине србске почеле су да излазе 5. јануара 1834. године (по старом календару) у Крагујевцу. У старој престоници кнеза Милоша Обреновића штампане су се до јуна 1835. године када је штампарија пресељена у Београд. Од датума штампања првог броја *Новине* представљају документ, својеврсно сведочанство општег културно-образовног, политичког и друштвеног развоја како града тако и обновљене Србије. У исто време јесу и веома активан, креирајући чинилац друштвено-политичких и спољно-политичких кретања и показатељ утицаја на формирање јавног мњења у земљи и окружењу.

Излазиле су једном недељно и штампане су на целом табаку средње величине. Садржај је био на укупно четири стране. Анализом садржаја

и форме облика новинарског изражавања *Новина србских* закључује-мо да је најзаступљенији жанр у форми коментара, али са хибридним одликама између извештаја и коментара. Текстови нису чисте жанровске целине, већ мешавина извештаја и коментара са елементима фактографских и аналитичких облика новинарског изражавања, и то у форми друштвене хронике као спој редакцијског коментара, односно уводника, колумне, полемике и класичног коментара. Ови текстови¹³ у *Новинама* су велики¹⁴ налазе се на првој страни на месту где се у савременој штампи налази уводник. Осим уводника у *Новинама* су биле рубрике: „Вести”, „Из српских земаља”, „Из других земаља”, „Трговачке вести”, а како би садржај био занимљивији, Давидовић је осмислио и рубрику „Смесице проучителне и забавне”¹⁵, у којој су објављиване разне занимљивости, анегдоте, шале и поуке. Текстове који су за тему имали важне догађаје Давидовић је истицао крупним и проређеним словима тако да можемо да закључимо да је водио рачуна о графичким решењима (уређењу) или, како би данас рекли, презентацији садржаја листа, што значи да је разумео значај обликовања за разумевање садржаја читалаца. Стил и језик аутора у *Новинама србским* можемо сврстати у правац романтизма: дуге реченице са пасивима и глаголима на крају, епитети готово уз сваку именску реч и честа употреба ироније и метафоре. Ако су *Новине србске* биле претеча модерне српске штампе, текстови који су објављивани јесу весници онога што ће се касније разврстати у жанрове и искристалисати у коментар (уводник, колумна, осврт), тематски чланак, друштвену хронику, односно у високо ангажоване облике новинарског изражавања погодне да се у њима изразе лични, ауторски ставови према сложеној реалности у којој су излазиле *Новине србске*.

Највећи број садржаја у рубрикама биле су преведене вести из страних новина. Кнез Милош био је претплаћен на више страних листова и то: „Аугсбуршке Опште Новине”, „Газету Петербуршку”, „Естерајхшиер Беобахтер”, аустријски „Обсерватер”, једне грчке новине, „Монитер Иниверсал”, „Отомански Монитер” и „Конститиссионел”¹⁶. Уредништво

13 Приликом анализе садржаја и форме текстова са одликама коментара, и поред недовољне жанровске марказије, одредили смо их на основу препознатљивих елемената који доминирају њиховом структуром као хибридне са изразитим одликама класичног коментара. Аутор недовољно користи аргументацију и документ у анализи како би постигао „ваљан” коментар. Подаци на почетку текста обликовани су као глава вести (извештаја), иако аутор често изражава сопствени став. Експозиција и закључак обликовани су углавном као колумна, подврста коментара коју карактерише јасно изражен став аутора и отворени ангажман, што је једна од карактеристика коментара – јавне легитимације листа.

14 Приликом квантитативно-квалитативне анализе садржаја служили смо се поделом за величину текста на велике, средње и мале.

15 У првим бројевима у јануару 1835. године у овој рубрици било је преведених текстова из стране штампе, међутим у фебруару у време Сретењске скупштине ова рубрика није објављивана јер су доминирали текстови у вези са скупштином. Осим ове рубрике у то време нису објављиване ни вести у вези са спољном политиком.

16 „Конститусионел” у кнежевој околини звали су „Конституционал” и није био баш омиљен лист. Кнез Милош није волео ни Устав ни његово име, а Конститутионел –

Новина србских тако је било у прилици да преводи и преузима текстове. На ово упућује више историчара штампе, као на пример: Бјелица (1974), Скерлић (1966), Божиловић (1934), Бјелица и Јевтовић (2006), Вулић (2007), Недељковић (1989).

Русија као тема у Новинама србским

У раду под насловом „Новине србске Димитрија Давидовића о другим земљама и народима” Миле Недељковић (1989) анализирао је 63 броја новина које је уређивао Димитрије Давидовић и у раду представио резултате о томе колико се у *Новинама* писало о другим земљама и народима. Недељковић наводи да је у том периоду објављено 532 написа о другим земљама и притом утврдио и изворе. Наводи да су написи преузимани из 63 листа која су у то време излазили у Европи, а који су Давидовићу били доступни. У наведеном раду истиче и да је највише прилога о догађајима и појавама било заступљено из Турске и то 132, а затим је одмах Русија о којој је објављено 113 прилога. Ово је сасвим и очекивано уколико узмемо у обзир међународни положај Србије у то време. Осим Недељковића и други аутори су уочавали значај спољно-политичких вести у првим српским новинама. Јован Скерлић (1966) сматра да је од изузетне важности то што су *Новине србске* обавештавале о свим земљама у Европи. Божиловић (1934), у тексту поводом сто година изласка *Новина*, скреће пажњу на велики значај писања о суседним земљама. За разлику од Божиловића, Бјелица (1975) скреће пажњу на написе о најудаљенијим земљама и народима и у једној од анализа *Новина србских* наводи да је две трећине простора у *Новинама* било за преведене вести о догађајима у свету.

Приликом наше анализе 52. броја *Новина србских* која су објављена у фототипском издању (2005. године) о заступљености Русије као теме, установили смо да је објављено 73 прилога посредством преведених вести из стране штампе, али и готово 20 индиректног помињања Русије у оквиру других садржаја. Ово наводи на закључак о великом значају који је за ондашњу Србију имала руска царевина.

Русија као тема присутна је од првог броја *Новина србских* – од 5. јануара 1834. године, и у сваком наредном броју, закључно са бројем 52 од 29. децембра 1834. године.

У првом броју већ у уводнику Давидовић истиче значај Русије и императора Николаја и његову улогу за добијање и првог 1830. и другог Хатишерифа од турског султана, којима је Србија стекла самосталност, основе да се обнавља и изграђује, а сам кнез Милош наследно кнежево достојанство (право). Поред тога, у другом прилогу у *Новинама* је објављено о помоћи коју је упутила Русија Турској за смиривање побуне у Египту: „Цариград 10. децембар 1833.: Мехмед Али-Паша египатски побунио

Уставобранилац био је јако либаралан и допринео је својим писањем избијању Јулске револуције у Паризу. Кнез је био са тим упознат с обзиром на то да су му сваког дана читани најбољи европски листови. Из тог разлога саветовао је Давидовића да текстове тог листа не преводи и не штампа у новинама. Уп. одељак у: Vulić 2007.

се против Султана и две године ратовао. Султан се обратио Императору руском Николају зимус, да му пошаље сувоземну и морску војску у помоћ” (*Новине Србске*¹⁷, 5. јануар 1834, стр. 4¹⁸). Из наставка текста се разуме да је помоћ резултирала смиривањем побуне. Међутим, на истој страни када је Порта такође позвала Русе за смиривање побуна у великој отоманској царевини, резултат није био позитиван. Вест о побуни на грчком острву Самос на истој страни гласи: „5. децембар: Посланства Руске, Енглеске и Француске вратили су се са острва Самос незавршеног посла. Мештани су одбили да се покоре Порти”.

Осим о дипломатским активностима и политичком утицају велике руске царевине у *Новинама србским* штампају се и вести које представљају својеврстан документ о догађајима и појавама, као и о животу обичних руских грађана. Тако је, на пример, у броју 3 *Новина србских* од 10. јануара 1834. године објављена следећа вест: „У Русији је нарочито у јужним областима, 1833., била лоша жетва зато је сада глад па је цар дозволио увоз пшенице и кукуруза, ражи, јечма, овса и пасуља. Ослободио је и плаћања ћумура...” (НС, 10. јануар 1834, стр. 12). Лоша жетва и глад била је тема и у наредна три броја, тако да у броју 5. од 3. фебруара 1834. године у *Новинама србским* на страни 20. пише: „Писма са руских граница, пре шест недеља писана, јављају, да је храна у унутрашњости овог царства врло поскупела, иако је правитељство руско мудре и различите мере предузело против тога. Тако у Москви стоји пул брашна 200 до 220 копејки, а које је пре ових прилика било 80 копејки; за четврт ражи, које је у ово доба године обично коштало по 12 рубљи, мораш сада да платиш и 24 и 30 рубље. У пределима око реке Волге једва можеш сада наћи пуд сена од око 14 ока, за 4 рубље а пре овог зими коштало је од 40 до 80 копејки”.

У *Новинама србским* забележено је у броју 4 од 27. јануара 1834. године и колико је Царство Русије: „Она има 371.000 четвороуглни миља у наокоу и то са земљама у Европи, и у Асији, и у Америци, а у самој Европи има 74.500 таквих миља – мало од половине Европе...” (стр. 15). Европска и Асискаја Русија има 54 гунерније и земљу донецких козака. Русија има преко 50.000.000 душа. Прихода годишњег државног има од прилике 85 милиона талира, а у време рата близу 900.000. Војних бродова има 406... Императору руском име је Николај Павлович Први, рођен је 7. јула 1796., а престони градови су Санкт Петербург и Москва...” (стр. 16).

О величини Русије говори прилог у броју 7 од 17. фебруара 1834: „Као што протоколи руске православне цркве гласе, да је 1832. године рођено у целом руском царству у православним општинама 992 663 мушка и 932 442 женска детета, тако свега 1.925.105 глава. А умрло у истој години 615 956 мушкараца и 594 691 женска, свега 1.210 647 душа. Тако се 714 458 душа више родило него умрло. Венчало се 375 501 пар људи” (стр. 27).

¹⁷ У даљем тексту *Новине србске* обележаваћемо са НС.

¹⁸ Напомињемо да је број страна из фототипског издања репринта 52. броја *Новина србских*.

О стању буџета, хвалећи министра финансија, пише у прилогу од 10. фебруара 1834. године: „Главни руски ђумрук у Петрбургу добио је за 1833. годину 50 милиона 98 хиљада и 914 рубаља прихода. А пре десет година имало је само 22.386.579 рубаља. Тако је од 1823. године, како је господин Канкрин министар финансија постао, од оног доба до сада умножио се приход ђумрука руског готово за 28 милиона рубаља” (НС, 10. фебруар 1834, стр. 23). И како се богатство Русије увећавало тако се ова велика земља све више градила, о чему пише и у *Новинама*: „У различитим деловима града подигнути су храмови и болнице. Град Смоленск великодушностју Цара нашег тако рећи из пепела свог опет се подигао; Губернаторски град Карск украшава се и умножава све више и више; Одеса ће се у скоро време равнати с првим европејским морским градовима. У целој Русији у свим градовима зидано је непрестано нови домови, граде се и подижу цркве по плановима славних архитекта (зидара)...” (НС, број 10, 9. март 1834., стр. 38–39).

У више наврата у *Новинама* у оквиру теме Русија пише се о улагању и стању у образовању: „... у Јарославу Демидовска школа преобразена је у Лицеум, где се и више филозофске науке предају. У свеучилишту (универзитету) Казанском основана је посебна катедра за учење монголског језика, како је постало нужно због све већег савеза са Азијом ... Свеучилишта у Москви и Дорпату започела су после дугогодишње паузе, књижевне своје летописе издавати. Попечитељство народне просвете обновило је журнал (дневник) који је пре много година престао да излази” (НС, број 10, од 9. марта 1834, стр. 38–39).

Посебан податак тиче се Универзитета у Москви, на основу ког се може бар оквирно сагледати начин функционисања вискошколске установе: „Московски универзитет састоји се из 113 учитеља и чиновника, и 514 ученика од којих су 144 у прошлој години изашли и то њих 110 са завршеним различитим степенима учења” (НС број 20, од 19. марта 1834, стр. 79).

У *Новинама* је као документ о образовању у царској Русији забележена и вест о царској уредби која се тиче и односа према образовању Руса у иностранству: „Наш Император брине непрестано о томе како би се у најбољем правцу васпитавала руска младеж како у благонаравју тако и у наукама... Забранио је Император да се младеж руска не учи више у страним земљама; ово је само у неким случајевима допуштено, али и у тим случајевима треба свагде молити за особито допуштење” (НС, број 23, 9. јун 1834, стр. 91).

О томе да је посвећивана брига о образовању и женске деце са села ондашње Русије, али и о специфичном односу према надареној деци, сведочи следећи прилог: „22. новембра. Цар посетио гимназију у Костроми, тражио да се доведе сељачко дете женско Ивана Петрова која има 11 година и која не зна ни да чита ни да пише, али има дар да из главе рачуна и најтеже аритметичке задатке. Император дете награди са 1000 рубаља и нареди директору школе, да се дете учи читању, писању, руском, не-

мачком, француском језику и другом да се обучи” (НС, број 50, 15. децембар 1834, стр. 199).

У *Новинама србским* објављивани су прилози о Русији у којима је забележено где је цар и царска породица путовала: „8. новембра јављају да су Цар и престолонаследник Велики Кнез из Петербурга отишли у Берлин...” (НС, број 48, 1. децембар 1834, стр. 190); или „... Рига 4. децембар. Царска породица стигла у Ригу” (НС, број 51, 22. децембар 1834, стр. 203), као и да су се вратили у престоницу: „8. децембар. Царска породица вратила се у Ст. Петербург...” (НС, број 52, 29. децембар 1834, стр. 206). Такође, у прилогу у *Новинама србским* остао је забележен царски обилазак Русије и како је од народа дочекан: „Вест из Ст. Петербурга од 27. септембра јављају: Његово Величанство Император 19. текућег месеца у 6 сати увече (дакле путовао је отприлике 36 сати) здраво је стигао у Москву. Сутрадан одма како се сунце родило, биле су све, у центру града водеће улице, људима препуне, који су у Кремљ хитили, и око 9 сати био је цели простор код Николајевске палате од Саборне цркве и Грановите палате испуњен великим бројем људи... На свим лицима изражено је било нестрпљење чекања, када на једанпут јендогласно и дуготрајно повикаше ’Ураа’ Императора поздравише” (НС, број 43, 27. октобар 1834, стр. 174). Очигледно је да се вести о царској породици нису сводиле само на протоколарна дешавања, те да се пажња посвећивала и величању човечности цара Николаја Првог, што је остало у следећем напису: „Свака дворска политика далеко је од њега, молбе, које му се писмено предају, прима лично, и разговара и забавља се са сваким најмањим подаником својим, који му молбу какву има да предложи, или који би само, нагону срца свога и слично...” (НС, број 47, 24. новембар 1834, стр. 188).

О животу у престоници Петербургу сазнајемо истражујући *Новине србске* у којима су објављени прилози о броју становника, градњи кућа, али и о природним непогодама и оним које су изазване од стране људи, па чак и о крађама: „Године 1833. било је у Петербургу 441 005 Руса и 8365 странаца. Число зданија у Петербургу било је: државних од камена 332, а од дрвета 222 – приватних кућа 2410 од камена, а 5035 од дрвета, општинских зграда 19 од камена, а 7 од дрвета... Пожара је било 44, а од тога 15 великих. Украдено је свега 161146 рубаља важности у стварима, а нашло се опет 42 457 рубаља” (НС, број 14, 7. април 1834, стр. 54). Забележене су и недаће које су задесиле и друге градове у Русији: „26. јула. Тума једна од наших највећих, најлепших и народом најбогатијих губернаторских вароши, била је 11 у месецу ужасним пожаром опустошена, који је око 3 сата после подне у једној приватној кући почео, и за мало сати, при одвећ великој олуји и жестокој јаркости да се тако брзо по целој вароши распрострањено, да се никаква средства помоћи и одбране нису могла употребити” (НС, број 32, 11. август 1834, стр. 126). Као и природне непогоде: „3. октобар у 10 сати пре подне догодио се код Одесе земљотрес” (НС, број 50, 15. децембар 1834, стр. 199).

Новине србске објављивале су и прилоге о друштвеном и културном животу у Русији средином XIX века и писале о баловима, тако да сазнајемо да је време балова било у време значајних празника у јесен и зиму, као и о пригодама када су се славили царски рођендани или обележавале војне смотре: „Из Санкт Петербурга јављају да је новогдишње вече била обична маскарада у великим салама зимског дворца: 30 хиљада званица било је позвано. Сва императорска фамилија била је дошла као и дипломате и дворани...” (НС, број 6, 10 децембар 1834, стр. 23). Објављена је и вест да је, када је цар допутовао у Орлу на војну смотру, организован у том месту после смотре и бал: „5. октобра увече Цар је присуствовао државном балу Орелске области” (НС, број 44, 3. новембар 1834, стр. 179).

На основу анализе можемо да истакнемо да је величина прилога који за тему имају Русију у највећем проценту средње величине. Такође, неретко се Русија помиње и у другим прилозима и таквих текстова у фототипском издању *Новина србских* из 2005. године препознали смо око 20. Углавном се говори о утицају који је Русија имала за решавање одређених политичких и друштвених прилика у вези са Србијом или других земаљама у региону.

Закључак

Новине србске које су излазиле у Крагујевцу од 1834. до 1835. године, под уредништвом Димитрија Давидовића, у оквиру свог садржаја пратиле су и објављивале сва најактуелнија дешавања и догађаје у Европи и свету. Редослед објављивања прилога у првим бројевима, а које обухвата и фототипско издање *Новина србских* из 2005. године, које је и било предмет наше анализе, био је следећи: на првим странама у листу, које на основу теорије и технике новинарства можемо препознавати као хибриде уводника са елементима извештаја и чланка, говорили су о кнезу Милошу и његовој породици, затим су објављиване све кнежеве важније одлуке и наредбе, па вести из Србије, укази о постављењима и други званични акти. У средишњем делу *Новина* углавном су штампане преведене вести и извештаји из стране штампе. На последњој четвртој страни штампани су занимљиви прилози, огласи или обавештења. Облици новинарског изражавања су хибридни са одликама фактографије и аналитике. Поред тема које су се бавиле стањем у Србији, објављивани су написи који су за тему имали догађаје и појаве из региона и у другим земљама. Готово у сваком броју тема у овим новинама је била и Русија. За потребе нашег рада анализирали смо заступљеност Русије као теме у *Новинама србским* које су штампане у периоду излажења новина у Крагујевцу, односно у периоду од јануара 1834. до јуна 1835. године. Корпус на коме смо обавили истраживање јесте репринт издање из 2005. године, а анализом смо обухватили 52 броја *Новина србских*, који су уврштена у ово издање. Истраживање је показало да је у свим бројевима *Новина* Русија као тема била заступљена, и то 73 пута у оквиру посебних прилога, али и готово 20 пута индиректно у оквиру других прилога који су

објављивани. Већ у првом броју¹⁹, на данашњим уводничким странама, Димитрије Давидовић посебно истиче значај Русије да Србија од Порте добије и први и други Хатишериф (1830. и 1833. године), велича царског посланика Бутењева који је помогао у преговорима у Цариграду, али и наглашава да је кнез Милош од руског Цара добио вредно ордење. На основу овога већ можемо да закључимо о важној улози коју је Русија имала за стицање независности Србије после пет векова турског ропства. Анализом садржаја ових прилога који су објављивани у *Новинама србским* можемо да констатујемо да ове *Новине* представљају вредан документ о друштвеним, политичким приликама као и сведочанство о догађајима и појавама у 1834. години, и то не само у Србији већ, како смо видели, и у Русији. Прилози који за тему имају Русију сведоче о томе да су то биле године напретка и развоја руске царевине. И док су политички и војни аспекти о збивањима били у центру интересовања уредништва *Новина*, морамо да приметимо да је Димитрије Давидовић приликом избора тема бирао прилично слојевито, тачније да је врло пажљиво бирао да буду заступљене разноврсне теме, као на пример о друштвеним, културним, правним и обичајно-етнолошким догађајима и приликама, што је за позитивну последицу имало разноврсност и занимљивост садржаја.

Читајући прилоге о Русији јасно се упознајемо са приликама које су владале, па отуда и *Новине* тако можемо разумети као својеврстан документ о времену и догађајима, о народима и државама. Зато с правом можемо рећи да је од немерљивог значаја и драгоцене све оно што су *Новине србске* објављивале, како за развој новинарства тако и за разумевање догађаја и прилика у Србији и Европи и свету у другој половини XIX века, а нарочито за дешавања у Русији – који, бар по броју прилога, сведоче о важности српско-руских политичких, културних и духовних веза.

Извор

НС = *Novine srbske*, fototipsko izdanje, ur. Mirko Demić, Kragujevac: Narodna biblioteka „Vuk Karadžić”, 2005.

Литература

Arnautović 1912: A. Arnautović, *Štamparije u Srbiji u XIX veku*, Beograd: Državna štamparija.

Bjelica 1975: M. Bjelica, *Politička štampa u Srbiji 1834–1934*, Beograd: Jugoslovenski institut za novinarstvo.

Bjelica 1985: M. Bjelica, *Velike bitke za slobodu štampe*, Podgorica: Univerzitetaska riječ.

¹⁹ *Новине србске*, 5. јануара 1834, број 1.

- Bjelica 1989: M. Bjelica, Mesto Dimitrija Davidovića u istoriji jugoslovenskog novinarstva, u: „*Stvaralaštvo Dimitrija Davidovića*”, urednik prof. dr Najdan Pašić i drugi, Beograd: Udruženje novinara Srbije i SANU.
- Bjelica, Jevtović 2006: M. Bjelica, Z. Jevtović, *Istorija novinarstva*, Beograd: Megatrend.
- Božilović 1934: Lj. A. Božilović, Kako su pokrenute pre sto godina „Novine Srbske”, u: *Spomenica „Srpske novine 1834–1934.”*, Beograd.
- Jevtović, Potočan 2010: Z. Jevtović, B. Potočan, Novine srbske i Kragujevac kao vesnici novinarstva u Srbiji, u: *Kragujevac u drugoj polovini devetnaestog veka*, Naučni skup, knj. 2, *Šumadijski anali*, Posebna izdanja, uredili Boriša Radovanović i Predrag Ilić, Kragujevac: Istorijski arhiv Šumadije, 407–442.
- Kunibert 1901: B. Kunibert, Srpski ustanak i prva vladavina Miloša Obrenovića 1815–1839, Beograd.
- Ljušić 1986: R. Ljušić, *Kneževina Srbija (1830–1839)*, Beograd: SANU.
- Lukač 1969: S. Lukač, *Teorija i tehnika novinarstva (skripta FPN)*, Beograd: FPN.
- Mitrović 1933: J. Mitrović, *Kragujevac do 1839. godine*, Beograd: Štamparija „Privrednik”.
- Mrđenović 1988: *Ustavi i vlade Kneževine Srbije, Kraljevine Srbije, Kraljevine SHS i Kraljevine Jugoslavije (1835–1941)*, prir. D. Mrđenović, Beograd: Nova knjiga.
- Nedeljković 1989: M. Nedeljković, Novine srbske Dimitrija Davidovića o drugim zemljama i narodima, u: *Stvaralaštvo Dimitrija Davidovića*, urednik prof. dr Najdan Pašić i drugi, Beograd: Udruženje novinara Srbije i SANU, 109–121.
- Pandurević, Anđelković 2014: J. Pandurević, M. Anđelković, *Kratka istorija pisma, knjige i biblioteka*, Banja Luka: Univerzitet u Banjoj Luci, Filološki fakultet Banja Luka, Narodna i univerzitetska biblioteka Republike Srpske.
- Pašić i drugi 1989: N. Pašić i drugi, *Stvaralaštvo Dimitrija Davidovića*, Beograd: Udruženje novinara Srbije i SANU.
- Skerlić 1911: J. Skerlić, *Istorijski pregled srpske štampe 1791–1911*, Sabrana dela, knjiga osma, Beograd: Prosveta.
- Slavković 1979: D. Slavković, *Teorija i praksa novinarstva – žanrovi*, Beograd: Savremena administracija.
- Šumarević 1936: S. Šumarević, *Štampa u Srba do 1839*, Beograd: Luča.
- Todorović 1998: N. Todorović, *Savremeno novinarstvo*, Beograd: Čigoja štampa.
- Vulić 2007: T. Vulić, *Kragujevačka štampa u XIX veku – Sadržinsko-žanrovske odlike*, Kragujevac: Narodna biblioteka „Vuk Karadžić”.
- Vulić 2010: T. Vulić, Propisi o štampi u XIX veku u Srbiji, u *Kragujevac u drugoj polovini devetnaestog veka*, Naučni skup, knj. 2, *Šumadijski anali*, Posebna izdanja, uredili Boriša Radovanović i Predrag Ilić, Kragujevac: Istorijski arhiv Šumadije, 433–458.

**Tatjana Vulić
Maja Anđelković**

**RUSSIA - RELATED TOPICS IN NOVINE SRBSKE
(KRAGUJEVAC PERIOD)**

Summary

Novine srbske started coming out in Kragujevac on 5th January 1834 (as per the old calendar). *Novine srbske* was being published in Kragujevac until 1st June 1835 when the print shop was relocated to Belgrade. The forms of journalistic expression were hybrid, including the features of factography and analytics. In addition to the topics that covered the news in Serbia, the articles on events in the region and other countries were also published. Russia was one of the topics in almost every issue of this newsletter. For the purpose of our paper, we will analyze the frequency of Russia - related topics in *Novine srbske*, during the time period when this newsletter was published in Kragujevac, that is, between January 1834 and June 1835. The corpus we used to conduct the research was the reprint edition of *Novine srbske* from 2005 (phototype edition), published by the national library “Vuk Karadžić” in Kragujevac. The analysis included 52 issues of *Novine srbske* which were included in this phototype edition. The research has shown that Russia - related topics had appeared in all the issues of *Novine srbske*, that is, there were 73 individual articles about Russia only, while Russia was indirectly mentioned around 20 times in the other articles published. Through the analysis of these articles, we can conclude that they represent a valuable document on social and political conditions, as well as a testimony of events and phenomena in 1834.

Key words: print press, *Novine srbske*, Russia

*Примљен 8. септембра 2017. године
Прихваћен 14. септембра 2017. године*